דער
הויז-פריינד

א היסטאריש-ליטעראַרישעס בוך:

א) ראמאנען, ערצעהלונגען, שירים און פעליטאנען פון דעם יודישען לעבען.

ב) היסטארישע און וויססענשאפטליכע אַרטיקלען: ביישרייבונגען אין די ווייטע מדינות, ערצעהלונגען פון דער נאטור געשיכטע, נוטצליכע ידיעות וואס יעדער מענש דארף וויסען אין זיין הויז, זיין פאמיליע.

ג) לעבענס-בעשרייבונג פון גרויסע לייט מיט זייערע בילדער.

ד) קריטיקע איבער ספרים און וועגען דעם יודישען טהעאטער.

ה) נייע ערפינדונגען, אנעקדאטען, שאנע מעשות, גלייכע ווערטליך. שכל'דיגע רייד פון גרויסע לייט און פון אונזערע חכמים ז"ל.

הערויסגעגעבען פון

מ. ספעקטאר.

פיערטעס בוך.

ווארשא

דרוק געברידער שולדבערג דזיקא № 1.

ת ר נ" ה.

ДЕРЪ ГАУЗФРАЙНДЪ

т. е. *Домашній Другъ*

Историко-Литературный Сборникъ

Томъ IV

Изданіе М. СПЕКТОРА

Въ Типографіи Братьевъ Шульдбергъ Дикая № 1.

ВАРШАВА

1895.

טביה דער מילכיגער

א וואונדערליכע מעשה, ווי אזוי טביה, א יוד איין ארעמאן, א מטופל מיט קינדער, איז פלוצים בעגליקט געווארען דורך א משונה ווילדען פאל, וואס איז כדאי מע זאל דאס בעשרייבען אין א ביכיל. דערצעהלט פון טביה'ן אליין און איבערגעגעבען ווארט ביי ווארט

דורך

שלום עליכם.

יא ליעבען חבר מרדכי ספעקטאר שיינקט דאס ווערק – א מתנה – דער מחבר

אַ בְּרִיוועל פון טֶבְיֶה'ן צום מְחַבֵּר.

לְכָבוֹד צו מיין געליעבטען טהייערען פריינד, רֶב שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם. גאָט זאָל אייך געבען געזונד און פַּרְנָסָה מיט אייער ווייב-און-קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נַחַת, וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען. אָמֵן סֶלָה!

קְטֹנְתִּי! בעדאַרף איך אייך זאָגען מיט'ן לָשׁוֹן וואָס יַעֲקֹב אָבִינוּ האָט געזאָגט אין דער סדרה „וַיִּשְׁלַח“, בְּשַׁעַת ער האָט זיך געלאָזט געהן קעגען עֵשָׂו'ן לְהַבְדִּיל... נאָר טאָמער איז דאָס אֶפְשָׁר ניט אַזוי גְלייך, בעט איך אייך, פּאַני שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פּאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חַי וְקַיָּם, איהר ווייסט אַוַדַאי מעהר פון מיר, וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, מִשְׁתַּיינס געזאָגט, מעווערד פערגראָבט, ווער האָט צייט אַריינקוקען אין אַ סֵפֶר, צו אָפּלערנען אַ פַּרְשָׁה חומש מיט רש"י, צו וואָס? אַ שטיקעל גליק. עס קומט דער זומער, פאָהרען זיך צונויף די יעהופּעצער גְבִירִים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך בעגעגענען אַמאָל מיט איין אײדעלען מענשען, הערען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דער-מאָהן מיך אָן יענע טאָג, ווען איהר זענט געזעסען געבען מיר אין וואַלד, אויס-געהערט מיינע נאַרישע מַעֲשִׂיּוֹת. איז בּיי מיר גְלייך, ווי איך זאָל פערדינען מִי יוֹדֵעַ וויפיל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב בּיי אייך אַזוי נוֹשֵׂא חֵן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אַזאַ קליין מענשיל ווי איך, מיר שרייבען בריוולייך נאָר, און לֹא כָּל שֶׁכֵּן אַרויס שטעלען מיין נאָמען אין אַ בוך, מאַכען פון מיר אַ גאַנצען שָׁלשׁ-סְעוּדוֹת. גְלייך ווי איך וואָהלט דאָ געווען מִי יוֹדֵעַ ווער, מעג איך דאָך אַוַדאַי זאָגען: קְטֹנְתִּי!..... אֱמֶת איך בין אייך טאַקי אַ גוטער פריינד, לאָז מיר גאָט העלפען אַ הונדערט חֵלֶק וואָס איך ווינש אייך! איהר האָט דאַכט זיך גוט געזעהען, ווי אַזוי איך האָב אייך געדינט נאָך אין די גוטע יאָהרען, בְּשַׁעַת איהר זענט נאָך געזעסען אויף דער גרויסער דאַטשע. — געדענקט איהר? — האָב איך אייך געקויפט אַ בְּהֵמָה פאַר אַ פופציגער, איז זי געווען אַ מְצִיאָה פון אַ גַנָב פינף און פופציג. אַז זי איז אויפן דריטען טאָג געפּגרט? בין איך ניט שולדיג: לָמַאי די אַנדערע בְּהֵמָה, וואָס איך האָב אייך געגעבען, איז אויך געפּגרט?.... איהר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, ווי אַזוי דאָס האָט מיך געקרייענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ! איך ווייס? דאַכט זיך פונם שאַנסטען און פונם בעסטען, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען און אייך אויך אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם אויפ'ן נייעם יאָהר, עס זאָל זיין, ווי זאָגט איהר, חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם.... און מיר זאָל גאָט העלפען אין מיין פַּרְנָסָה, איך זאָל זיין געזונד מיט מיין פערדיל לְהַבְדִּיל, און מיינע בְּהֵמוֹת זאָלען זיך מעלקען אַזוי פיל, אַז איך זאָל אייך קאָנען דינען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז

און פּוטער עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, אייך און אַלע יעהופּעצער גְבִירִים, גאָט זאָל זיי געבען הַצְלָחָה און פַּרְנָסָה און אַלעס גוטס מיט גרויס נַחַת, און אייך פאַר אייער טִרְחָה, וואָס איהר זענט זיך מַטְרִיחַ פון מיינעטוועגען און פאַר דעם כָּבוֹד, וואָס איהר טהוט מיר אָן דורך אייער ביכיל. זאָג איך אייך נאָך אַ מאָל: קְטֹנְתִּי! פאַר וואָס קומט מיר אַזאַ שטרייטמיל אַז אַ וועלט מיט מענשען זאָלען פְּלוּצִים געוואָהרע ווערען אַז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אַנאַטעווקע, געפינט זיך אַ יוד וואָס הייסט טֶבְיֶה דער מילכיגער. נאָר מסתמא ווייסט איהר דאָך, וואָס איהר טהוט, קיין שֵׂכֶל בעדאַרף איך אייך נישט לערנען, און ווי אַזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אַליין, און ווייטער מיטן איבעריגען דאַרטען פערלאָז איך מיך שוין אויף אייער אײדעלען כאַראַקטער, אַז איהר וועט דאַרטען טהון אין יעהופּעץ פון מיינעטוועגען אַלסדינג, עס זאָל מיר פונם ביכיל עפּיס אַרויס אַ שטיקעל טוֹבָה צו מיין פַּרְנָסָה: איך בעדאַרף טאַקי כלעבען איצטערט נייטיג האָבען: איך רעכען אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם אין גיכען אָנהויבען טראַכטען מִכֹּחַ חֲתוּנָה מאַכען אַ טאָכטער; און אַז גאָט וועט שיינקען, ווי זאָגט איהר, דאָס לעבען, איז אֶפְשָׁר טאַקי צוויי מיט אַ מאָל... דערווייל זייט מיר געזונד און האָט אַ גליקליכען תָּמִיד, ווי עס ווינשט אייך פונם גאַנצען הערצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

טֶבְיֶה.

יאָ. עִיקָר שְׁכַחְתִּי! אַז דאָס ביכיל וועט פאַרטיג ווערען און איהר וועט האַלטען בּיי שיקען מיר עפּיס געלד, זאָלט איהר מוֹחֵל זיין שיקען קיין אַנאַטעווקע אויפ'ן שוחט'ס נאָמען; איך האָב דאַרטען צוויי מאָל אין ווינטער יאָהרצייט: איין מאָל אָסין-צייט פאַר „פּאָקראָווע“, און דאָס אַנדערע מאָל אַרום „נאָוועגאָד“. — בין איך הייסט דאָס דעמאָלט אַ שטאָדט-יוד, און ווייטער גלאַט אַזוי בריוולייך קאָנט איהר שיקען צו מיר גְלייך קיין בויבעריק אויף מיין נאָמען בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

Передать Господину Тевелю Молочанаго Еврей.

מְקִימִי מֵעָפָר דָל,
מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן.
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן.
פונ׳ם מיסט הויבט ער אויף דעם אֶבְיוֹן....
(תהלים קי״ג. ז׳.)

„..... געווען איז דאָס זומערלעבען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט איך זאָל אײַך ניט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי וואָכען פאַר שבועות, האַ? און אפשר אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות....״

אַזוי האָט טביה אָנגעהויבען צו דערצעהלען די געשיכטע, וואָס ער האָט מיר שוין לאַנג צוגעזאָגט איבערגעבען מיט אַלע פּישטשעווקעס, ניט פערפעהלען אפילו אַ האָר. דאָס פערד־און־וועגעלע האָט ער אַוועקגעשטעלט אין אַ זייט נעבען אַ בוים און אַליין האָט ער זיך צוגעזעצט נעבען מיר אויפ׳ן גראָז אין אַ וואַרעמען שמעקענדיגען זומערטאָג, אין איינעם פון די זעלטענע, געצעהלטע טאָג אין בויבעריק, ווען די „דאַטשניקעס״, וואָס קומען צופאָהרען אַהער פון יעהופּעץ אויף זומער „שעפּען פרישע לופט״, קאָנען אַרויס שטעקען די נאָז אין דרויסען נישט מורא צו האָבען חאַפּען אַ מסוכּנעם קאַטאַרר, אַ מוראדיגען רעוומאַטיזם, אַ גוואַרדיאַנסקי פיבער, אָדער אַזוי אַ פערקיהלונג אויף טויט... אין אַזאַ טאָג זיצען שוין ניט די בויבעריקער „דאַטשניקעס״ פערשלאָסען אין שטוב; נײן, זיי טראָגען אַרויס די גרינע טישליך אין גאָרטען אָדער גאָר אין וואַלד, און דאָרט, אונטער דעם לויטערען שפּיגעל־בלויען הימעל, אויף דער גרינער פרישע לופט — שפּיעלט מען אין „ווינט״, אין „אָקאָ״, אין „סטוקולקע״, אָדער גאָר אין „טערטיל־מערטיל״, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ווי ניט פון זייערטוועגען האָט גאָט באַשאַפען דעם ליבען, דעם ליכטיגען, דעם וואַרעמען זומער, אַזוי אַז אפילו דער שיינער, דער הויכער בויבעריקער סאָסנע־וואַלד, וואָס שטעהט אַזוי יום־טוב׳דיג, אין אַ גרינער קאַפּאָטע, באַהאַנגען מיט אַסך שמעקענדיגע נאָדלען, איז אויך ניט אומשטאַנד אָפּצורײַסען פון די קאָרטען די יעהופּעצער לייט, וואָס זענען געוואוינט געוואָרען צו „שפּיעלען״ טאָג ווי נאַכט זומער און ווינטער — דאָס גאַנצע לעבען.... אין אַזאַ טאָג קאָנט איהר באַגעגענען אין וואַלד אָדער אַ קראַנקען, וואָס היינגט אין אַ „האַמאַק״ (אַ וויגעטיל), הוסט מיט די לעצטע כּחות און וויל ניט שטאַרבען, אָדער קליינע קינדער, וואָס לאַרעמען און פילדערען אַזוי, אַז עס גליסט זיך נאָר לויפען אין דער וועלט אַרײַן, אָדער בּחורים און מיידליך, יונגע סטודענטליך און דערוואַקסענע גימנאַזיסטקים, וואָס שפּאַצירען אַרום פּאָרליבּענווייז, גאַנץ היימיש, זינגען

ליד׳ליך, ווערען צענאָגען פאַר געלעכטער, שלאָגען זיך אַראָפּ פונ׳ם וועג און פערבלאָנזשען אַמאָל ווײַטליך אין וואַלד אַרײַן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו טביהן און צו זײַן ערצעהלונג.

„..... על כּל פּנים הייסט דאָס, ס׳איז געווען אַרום שבועות צייט. שוין אַ מעשׂה פּאָוואָלינקע פון אַזוי גרויס ווי אַ יאָהר צעהען און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק, איך בין נאָך דעמאָלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אַטאָ, גאָר נישט דער וואָס איצטער. טאַקי דער אייגענער טביה, נאָר פאָרט נישט דער, דהיינו וואָס? אַ קבצן בין איך געווען, ניט פאַר אײַך געדאַכט, אין זיבען פּאָלעס, דאָס הייסט אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, בין איך נאָך היינט אויך ווייט פון אַ גביר, נור פאָרט דאַנקען גאָט, ווי זאָגט איהר, אַ שטיקעל בעל־הבית, אַ פערד־און־וועגעלע אײן אייגענס, קיין עין הרע אַ בהמה, וואָס מעלקט זיך, און די אַנדערע אויף דער צייט, און אַ טעלעצע אַ היבשע, אַליין אויסגעקאָכעט, האָב מיר ניט צו פערזינדיגען מיין פּרנסה פיין בּכבוד, מע פיהרט אַרויס אַלע טאָג דאָס ביסיל מילכיגס, קעז און פּוטער, וואָס גאָט ניט. אייגענע האָרעוואַניע, איך ווייס? דאַכט זיך איהר זעהט מעטהוט אַלדעסרינג, מע זעהט, אַז מע זאָל זיין צופרידען איטליכער באַזונדער ווי ווייט מעגליך. און מע באַגעגענט זיך מיט מענשען ברוך השם, אַלע גרעסטע לייט פון יעהופּעץ, מע רעדט אַמאָל אום אַ וואָרט מיט אַ מענשען, פיהלט מען זיך, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקעל מענש אויף דער וועלט — דעמאָלט, מעגט איהר מיר גלויבען, איז צו מיר קיינער נישט גלייך, איך בין רײַכער פון דעם רײַכסטען גביר אין יעהופּעץ! — איהר קוקט מיך אָן, ווי אַ משוגענעם, אַ יאָ?....״

איך באַטראַכט טביהן און מיין, אַז ער איז גאָר נישט אַזוי משוגע, ווי איהם דאַכט זיך; מעגליך, אַז ס׳איז איהם בעסער ווי דעם רײַכסטען גביר אין יעהופּעץ... טביה איז אַ יוד אַ געזונדער, אַ ברייטביינידיגער, אַ שוואַרצער, אַ האָריגער, שווער צו וויסען וויפיל ער איז אַלט, טראָגט גרויסע שטיוויל, אַ פערשמאָלציוועטע נאַקידקע אויף אַ וואַרעם לייביל אין דער גרעסטער היטץ, אַ משונה מאָדנע שניפּסיל אויפ׳ן האַלז, גאָט ווייסט פון וואַנען עס האָט זיך צו איהם גענומען, מיט אַ ווילד קאַשקעטיל אויפ׳ן קאָפּ, וואָס זיצט ווי אויף קאָטאָוועס און האָט חשק אַראָפּ צו שפּרינגען, טביה איז תּמיד אויפגעלייגט צו רעדען, האָט ליב אַ גלייך ווערטיל, אַ משל, אַ תּורה; נישט קיין איבעריגער למדן, נאָר נישט קיין עם הארץ אין די קליינע אותיות.

מיט איינעם וואָרט טביה איז אַ יוד פון די דאָרפסיודען, וואָס עסען גוטע וואַרעניקעס מיט קעז, לעבען אָפּ ניינציג יאָהר אויף דער וועלט און ווייסען ניט פון קיין ברילען, פון קיין אַרײַנגעשטעלטע צאָהן, פון קיין מערידען און פון קיין אַנדערע יודישע צרות און ווייטאָגען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו טביהן און צו זײַן ערצעהלונג.

בקצור, וואס ושע האב איך אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען? יא, בין איך הייסט דאס דעמאלט געוועזן, ניט היינט געדאכט, א ביטערער ארעמאן, געשוואלען, ניט פאר קיין יודען געדאכט, מיט ווייב און קינדער, דריי מאל א טאג פון הונגער, געהארעוועט ווי איין אייזעל, געשלעפט קלאצער פונ׳ם וואלד און געפיהרט צום וואגזאל א פולען וואגען פאר צוויי גילדען א טאג, אי דאס ניט אלע טאג, און דערמיט בעדארפט אויסהאלטען קיין עין-הרע א שטוב מיט פיקערס זאלען געזונד זיין מיט להבדיל א פערד, ווי זאגט איהר, א לעבעדיגער נפש, דארף קייען, נעביך נאט די נשמה שולדיג. נאר ער איז דאך א זן ומפרנס, פיהרט, ווי זאגט איהר, זיין וועלטיל קלוג, מיט שכל, זעהט ער ווי איך מוטשע מיך דא, ווער אויסגעריסען, מאכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאך, טביה, אז ס׳איז איין עק, דער הימעל איז אויף דיר געפאלען? נייט טביה, ביזט א גרויסער נארר! אט וועסט דו זעהען, ווי אזוי, אז גאט וויל נאר, פערקערעוועט ער דעם דישעל צוריק און מאכט דיך מיט א מאל גליקליך ווי די וועלט"! עס קומט אויס ווי מיר זאגען אינ׳ם „ונתנה תוקף": מי ירום ומי ישפל, מי יעני ומי יעשר — נאר וואס דענן? ותשובה ותפלה וצדקה, זאגט ער, מאכען צורעכט דאס מזל — איהר פערשטעהט? א יוד בעדארף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון, כי לעולם חסדו... עס קעהר אייך אוודאי זיין א חדוש, וואס איך ווארף אריין אפט מאל א לשון קודש ווארט? גלויבט מיר, איך בין נישט קיין אבי וועהר, ווי איהר קוקט מיך אן אטא, דאכט זיך שוין נאר א דארפס יוד, משטיינס געזאגט מע קוקט נישט אן קיין בית-המדרש אחוץ ימים נוראים, פון דעסטוועגען קאנט איהר מיך טרעפען שבת ביי טאג זיצען און לערנען פרק. אדער אזוי אריינקוקען אין א ספר, שעמט זיך נישט!... נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען, וועל איך אייך באלד אויספיהרען, ווי אזוי גאט פיהרט מיט א מענשען; איהר וועט זעהען, אז „כל זמן שהנשמה בקרבי" טאר א יוד נישט פערליהרען קיין האפנונג, הערט א מעשה:

איך פאהר מיר אזוי זומער לעבען אין וואלד, שוין צוריק א היים, אהן די קלאצער; דער קאפ איז גוט אין דער ערד; אויפ׳ן הארצען — וויסט און פינסטער; דאס פערדיל נעביך, קוים וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, חאטש האק, חאטש בראק דאס אין קרויט אריין! „קריך, זאג איך צו דעם, שונאי ציון, אין דער ערד אריין, גלייך מיט מיר! ווייס אויך וואס בעדייט א תענית אין א לאנגען זומער-טאג!"... און דא דערמאהן איך מיך. איך וועל קומען אהיים שוין שטאק נאכט; אין שטוב איז פינסטער, חשך; די קינדערליך זאלען געזונד זיין וואלגערען זיך נאקעט און בארפיס אויף דער הוילער ערד, קוקען שוין ארויס נעביך אויפ׳ן טאטען דעם שלים-מזל, טאמער האט ער ניט געבראכט א פריש ברייטיל און אפשר א בולקע א היים, א גאנצע טאג אין מויל נישט געהאט; און דאס ווייב, געוויינטליך א יודענע, ווארטשעט: „קינדער בעדארף איך דיר האבען און נאך זיבען דערצו? חאטש נעם גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד און ווערג זיי אויס, אדער ווארף

זיי אריין אין טייך אריין!" ווי מיינט איהר, עפיס גוט צו הארען אזעלכע דבורים? אפגעהארעוועט אזא טאג, קיין נאנצער ביין גישט געבליבען, דאס הארץ קלעמט. מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש, ווי זאגט איהר, א „בשר ודנים". מען חאפט דאס שטיקעל הערינג, גליסט זיך א גלאזעל טיי; און צו טיי, זאגט איהר, דארף מען צוקער, און צוקער, זאגט איהר, איז ביי „בראצקען"... אהן ברויט, זאגט מיין ווייב זאל לעבען, קאן מען זיך נאך בעגעהן; די קישקע וועט מוחל זיין; נאר אהן דעם גלאזיל טיי זאגט זי, בין איך אין דער פריה, זאגט זי, נאר א טויטע, ווארום דאס קינד, זאגט זי, א גאנצע נאכט ציהט פון מיר די קליי — און אזוי ווי איהר קוקט מיך אן איז ברוך השם מיין ווייב קיין עין הרע אלע יאהר א ווינגערען... פערשטעהט איהר שוין, ווי אזוי מיר איז אויפ׳ן הארצען; און דא ווערד נאכט; די זון זעצט זיך; און א יוד איז מען דאך; מנחה איז טאקי, ווי זאגט איהר, ניט קיין ציג, זי וועט ניט אנטלויפען; נאר דאוונען דארף מען; מאהלט אייך דאס שיינע דאוונען, וואס קאן שוין זיין, אז מעשה שטן, פונקט בשעת שמונה עשרה צעלאזט זיך דאס פערדיל משוגענער ווייז און מען דארף נאכלויפען נאכען וואגען, איינהאלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב"... און דא ווי אויף צו להכעים, גליסט זיך דווקא דאוונען געשמאק, מיט כונה, מיט האר׳ן — עס מאהלט זיך אויס, עס וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור איך לויף מיר אזוי נאכען וואגען און זאג די שמונה עשרה הויך, מיט א נגון, ווי להבדיל ביים עמוד: „מכלכל חיים בחסד" — זאג איך מיר — ער טהוט טהון שפייזען די לעבעדיגע מיט געווד — ומקים אמונתו לישני עפר — צו די וואס ליגען אין דער ערד, און באקען בייגיל... אוי, טראכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד זייען איילען: אלע יעהופעצער יודען זיצען אין כויגעריק אויף די דאטשעס, לעבען ווי גאט אין א דעם, בארען זיך אין שמאלץ און אין האניג; נאר איך, שלים-מזל, שלעפ מיך מיט מיין פערדיל דא איינער אליין אין וואלד. פאר וואס קומט דאס מיר? גוואלד, גאטעניו, האב רחמנות, „ראה נא בעניינו" — זאג איך — זעה, בעטראכט אונזער ארעמקייט, וריבה ריבנו, נעם זיך אן די קריוודע פון די ארעמע לייט נעביך. ווארום ווער דען וועט זיך אויף זיי ארום-קוקען, ווען ניט דו? „ברוך עלינו" — טהו בענטשען אויף אונז דאס דאזיגע יאהר מיט אלע מיני תבואות צו גוטען, עס זאל זיין א גרויס געראטה, פון קארן און פון ווייץ און פון אלערלינג, וואס א מענש בעדארף האבען! חאטש צוריק שמיסענדיג, וואס קומט מיר ארויס, צי עס וועט יא זיין א גערעטה צי ניין? אשטיינער וואס קומט ארויס להבדיל מיין פערדיל, למשל, צי האבער וועט זיין טהייער, צי וואלוועל, אז עס קוקט סאי וסאי קיין האבער נישט אן אין די אויגען?... נאר גאט טאר מען ניט פרעגען קיין קשיות, ובפרט א יוד בעדארף אננעמען אלערליי פאר גוט און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט נאט אזוי... „ולמלשינים אל תהי תקוה" — צו די וואס טהוען שלעכטס רעדען וועט ניט זיין קיין האפנונג, ווארום ער איז א שובר אויבים ומכניע זדים — ער קאן מאכען א תל

אין איין מינוט... מע בעדאַרף געהן מיט איהם מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: „אב הרחמן, דערבאַרעמיגער פאָטער! שמע קולנו — הער צו, גאָטעניו! חוס ורחם עלינו — האָב רחמנות, דערבאַרעם זיך, וואָרום דו ביזט אַ גאָט, וואָס האָסט ליב, אַז מען בעט ביי דיר, טאָ האָב רחמנות, טאַטעניו, אויף מיין ווייב און קינדערליך, זיי זענען געביך הונגעריק!..."

אַזוי זאָג איך מיר, זינג און דאַווען געשמאַק און טרערען גיסען זיך פון די אויגען, ווי ערב יום כפור. פלוצים... טפררו! מיין פערדיל האָט זיך אַנידער געשטעלט!

איך הויב אויף די אויגען און טהו אַ קוק — צוויי נפשות קומען מיר אַקעגען. דער ערשטער געדאַנק, מיינער איז געווען: גזלנים!... נאָכדעם האָב איך מיך אַביסיל בערעכענט: פע'טעביה, דו ביזט אַ שוטה! סטייטש דו פאָהרסט אין וואַלד שוין אַזוי פיעל יאָהרען ביי טאָג און ביי נאַכט און עס האָט זיך דיר נאָך קיין מאָל ניט געטראָפען זאָלסט בעגעגענען אַ גזלן, צו אַ וואָלף, צו אַזוי איין אומגליק, וואָס איז דיר פלוצים היינט איינגעפאַלען גזלנים? ווי'א! מאַך איך צום פערדיל. איך געם זיך אָן מיט האַרץ און געב דעם אַפּאַר שמיצליך פון אונטען, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב יוד! מאַכט צוא מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט אַ קול פון אַ נקבה — שטעלט זיך אָפּ אויף אַרגעלע, מיר וועלען אייך עפּיס זאָגען.

אַ ניט גוטער, קלער איך מיר און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! האָסט פערגעססען אַז רבי יהודה חסיד האָט פערטריבען אַלע שדים און רוחות, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט? איך הויב מיך אָן איינצוקוקען אין די צוויי נפשות — טאַקי פאַרט נקבות: איינע, איין עלטערע, שוין אין די יאָהרען, מיט אַ זיידען טיכיל אויפ'ן קאָפּ, און די אַנדערע — אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק.

— אַ גוטען אָבענד! — מאַך איך שטאַרק, אויף אַ קול, און שפּיי אויס צו עלינו — וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס?

— אפשר ווייסט איהר זאָגען זיי — וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— דעם וועג קיין בויבעריק? מאַך איך און צעלאַך זיך כלומרשט — עס האָט ביי מיר אַזא פּנים זאָג איך, פּונקט ווי איהר זאָלט ביי מיר אַשטייגער פרעגען, צי ווייס איך ווי אַזוי איך הייס?

— וואָס זשע איז דאָ דער וועלכטער? — מאַכען זיי — מיר זענען נישט קיין היגע, מיר זענען געקומען אַהער פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. זענען מיר הייסט דאָס אַרויס געגאַנגען אויף אַ מינוט אין וואַלד שפּאַצירען; מיר דרעהען זיך שוין דאָ אַרום פאַוואָלינקע פון גאַנץ פריה אָן און קאָנען זיך בשום אופן ניט אַרויפשלאָגען אויפ'ן וועג. דערווייליע, זאָגען זיי, האָבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבען מיר אפילו געמיינט אַז ס'איז גזלנים און האָבען זיך בעהאַלטען אונטער אַ בוים; נאָר אַז איהר זענט צוגעפאָהרען נעהינטער, האָבען מיר שוין דער-

זעהען, אַז איהר זענט אַ יוד, האָבען מיר אייך אָפּגעשטעלט אַ פרעג טהון, אפשר ווייסט איהר דעם וועג קיין בויבעריק?

— אויב אַזוי — מאַך איך — קאָן איך אייך זאָגען אַ קוראַמש און שווערען ביי באָרד און פּאות, אַז דאָס איז דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק. קיין אַנדער וועג איז ניטאָ.

— טאַקי? וואָס רעדט איהר? אָבער ס'איז נאָך עפּיס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק — זאָג איך — אַ ווערסט זעכס אָדער זיבען, נישט מעהר.

— זעקס אָדער זיבען?! האָבען ביידע ווייבער מיט אַמאָל אויסגעשריגען, געבראָכען די הענד און שיער ניט צעוויינט זיך פאַר שרעק — סטייטש, זיבען ווערסט! ערשטענס איז שוין באַלד נאַכט, און צווייטענס זענען מיר שוין געבליבען אָהן פּיס: אַ ווערטעלע אַזאַ טאָג אַרומגעבלאָנזעט אין וואַלד, חוץ אַ גלאָזעל קאַווע נאָך אין מויל ניט געהאַט. אפשר וואָהלט געווען אַ סברא, איהר זאָלט אונז נעמען אויפ'ן וואָגען?

— וואָס הייסט — זאָג איך — איך זאָל אייך געמען אויפ'ן וואָגען. ס'איז אַ משל, זאָג איך, קענען צוויי ברידער אַמאָל זאָג איך, זענען געווען צוויי ברידער; איינער איז געווען אַ קלוגער און דער אַנדערער, זאָג איך, האָט אויך געהונקען אויף אַ פוס... איך פאָהר, זאָג איך, פון בויבעריק, און איהר, זאָג איך, דאַרפט קיין בויבעריק!

— נו, איז וואָס? — מאַכען זיי — איהר ווייסט ניט וואָס מע טהוט? מען פאַרקערעוועט דאָס וועגעלע און מע פאָהרט צוריק. זייט זיבער. מיר מיינען נישט חלילה אומזיסט. מיר וועלען אם ירצה השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום אַהיים, שיין בעפרידיגען, אַזוי ווי אונז שטייט אָן.

שיין בעפרידיגען, אַזוי ווי זיי שטעהט אָן"? עפּעס רעדען זיי מיר, טראַכט איך מיר, פערשטעלט, נישט ווי געוויינטליך. ווער ווייסט, וואָס דאָס איז פאַר ווייבער? אפשר איז דאָס גאָר ניט קיין ווייבער?... עס איז מיר אַרויפגעקומען אויפ'ן זינען: מתים... מכשפות... לצים... פאַרשלעפּטע קרענק... איך האָב שוין געוואָלט אַ געשריי טהון „שמע ישראל", אַרויפחאַפּען זיך אויפ'ן וואָגען און אַנטלויפען ווי די אויגען וועלען מיך טראָגען — נאָר עס האָט זיך ביי מיר נישט ווילענדיג אַרויס געחאַפּט פונ'ם מויל: „קריכט אין וואָגען!"... מיינע האָבען זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען און זענען אַריין אין וואָגען אַריין. איך — מאַרש נאָך זיי אויף דער קעלני. פערקערעוועט דעם דישעל, שמייס דאָס פערדיל: איינס, צוויי, דריי, פּאַשאָל! ווער? וואָס? וועמען? איין אייזערנע וואַנט! פונם אָרט וויל דאָס ניט ריהרען, האַטש נעם און צעשנייד דאָס אויף צווייען! „נו, — טראַכט איך מיר — איך פערשטעה שוין, וואָס דאָס איז פאַר ווייבער"... און איך האָב מיך אָנגעהויבען צו דערמאָהנען יענע שיינע מעשיות. ווי אַזוי איינער האָט געפונען אויפ'ן שליאַך אַ זאַקיל האָבער, האָט זיך איינגעריסען דאָס געזונד, קוים אַרויפגעלייגט דאָס זאַקיל האָבער אויפ'ן וואָגען. ער פאָהרט אָפּ צוויי טריט, ער טהוט אַ קוק — פונם זאַקיל האָבער איז געוואָרען אַ האָהן, פון דעם האָהן — אַ ציג, פון דער ציג אַ פּיפערנאָטער; ער וויל דאָס אָנריהרען מיט דער האַנד, שטעלט

דאס איהם ארויס א צונג אויף א ווערסט, טהוט אפאטש מיט די פליגעל, שרייט אויס „קוקאריקו" און ווערד פערשוואונדען... „א שיינע מעשה נאר א קורצע" – טראכט איך מיר און קריך אראפ דערוויילע פונם וואגען.

– פאר וואס פאהרט איהר שוין ניט? מאכען צו מיר די ווייבער.

– פאר וואס איך פאהר שוין ניט? – זאג איך – איהר זעהט דאך פאר וואס! דאס פערדיל, זאג איך, וויל ניט געהן.

– גיט דעם א שמיץ מיט דער בייטש! מאכען זיי.

– א שמיץ מיט דער בייטש? מיין פערדיל זאג איך. שרעקט זיך ניט איבער פאר קיין בייטש; ס'איז שוין געוואהנט געווארען צו אזעלכע זאכען – זאג איך צו זיי כלומרשט מיט א ווערטיל און עס קלאפט מיר א צאהן אויף א צאהן.

– גיט דעם מיטן שטעקען! מאכען זיי – עטליכע מאל איבער די פיס, עס זאל פיהלען. אט אזוי, אט אזוי, נוט, נוט!

בקצור איך האב אויסגעלאזט מיין גאנץ ביטער הארץ צום פערדיל; איך האב דעם גוט איינגעטהיילט, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז עס האט פארט קוים מיט צרות געריהרט פונ'ם ארט, און מיר זענען בשלום אוועק אין אונזער וועג אריין, פאהרענדיג אזוי אין וואלד, טראכט איך מיך: אוי, טביה, ביזט דו א פערד! ביזט געוועזען א קבצן און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, דו האסט אזא בעגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי בעדינגסט דו זיך נישט פריהער, אז דו זאלסט וויסען מה יקר? און פאר וואס זאלסט דו טאקי ניט אפלעקען א ביינדיל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט? שטעל אפ דאס פערדיל, דו נארר אײנער, זאג זיי ברחל בתך הנאקעטע: האב איך ביי אייך צוויי קארבען איז גוט, וועט ניט בעטען מיר אייך מחילה אראפ פונ'ם וואגען!... יא – קלעהר איך מיר צוריק – צוויי קערבליך איז טאקי א היבשע מטבע, א גאנצער קאפיטאל. וועו זשע איז דאס געערעדט געווארען? ווען איך וויים, מיט וועמען איך האב צו טהון. גיעה זיי א נביא, טרעף, וואס דאס איז פאר ווייבער! איך וויל גאר ניט מאכען מיט זיי קיין איבעריגע שמיסען; איך בין געהערען, אז זיי טשעפען מיך ניט... איך חאפ אלע מאל א קוק אויף מיינע ווייבער, איך זעה' דאכט זיך ווייבער, ווי געוויינטליך, איינע מיט א זיידען טיכיל, די אנדערע מיט א פאריק. זיי זיצען און קוקען איינס אויפס אנדערע און שושקען זיך.

– נאך עפיס ווייט? – פרעגין זיי מיך אלע מינוט און טארקען מיך פון אונטען – וויפיל ווערסט האבען מיר נאך?

– אט באלד! – ענטפער איך זיי – מיר האבען דא באלד, זאג איך, א בארג אראפ; נאך דעם וועלין מיר האבען, זאג איך, א בארג ארויף. נאכדעם האבען מיר ווידער א מאל א בארג אראפ, און נאכדעם ווידער אמאל א בארג ארויף; און ערשט נאכדעם, זאג איך, וועלען מיר האבען א גרויסען בארג אראפ; און פון דארטען, זאג איך, געהט שוין גלייך דער וועג ביז ב ו י ב ע ר י ק...

בקצור, מיר זענען געקומען קיין ב ו י ב ע ר י ק.

אז מיר זענען געקומען קיין ב ו י ב ע ר י ק, רוף איך מיך אפ צו מיינע פאר־שוינדליך: „וואו וועט איהר זיך הייסען אשטיינער אפווארפען?"

– פיהרט אונז צו – זאגען זיי – גלייך אהינצו א. אויף דער גרויסער ראטשע. זעהט איהר?

– אהין? – מאך איך – ווי קומט איהר אהין? דארט זיצט דאך נאר דער גביר פון יעהופעץ?

– וואס געהט אייך אן? – זאגען זיי – ס'איז דיר איין אקציע מיט א יודין! מסתמא אז מען זאגט אייך איז אהין... לאז זיין היינטיגס יאהר אזוי – קלעהר איך מיר – אז אייך איז ליב איז מיר ניחא, זאג איך, און פאהר ארין ברייט, מיט א ירגזון, גלייך מיטן דישעל אין גאניק אריין. מען האט אונז נאר דערזעהען, אזוי איז געווארען א ליארעם, א געפילדער, איין אנגעלויף. מען האט זיך א לאז געטאן צו אונז, – אראפגעהאפט פונ'ם וואגען מיינע פארשוינדליך, און ס'איז געווארען א קושעריי מיט א געריערעריי: „אוי די מאמע! די באבע! די מומע!... גוואלד, וואו זענט איהר געוועזען?... אזא טאג!... אהן קעפ געהען מיר דאך ארומעט אלע!... מיר האבען צעשיקט פאטשט אויף אלע וועגען און דערפער ארום און ארום בויבעריק!... געמיינט וועלף האבען אייך צעריסען, גזלנים בעפאלען!..."

בקצור ס'איז געווארען אויף דער דאטשע שמחת בית השואבה, גאנץ ב ו י ב ע ר י ק האט זיך געווינט. מען איז זיך צענויפגעקומען פון אלע דאטשעס פריינד און גוטע פריינד: „מזל טוב אייך! מזל טוב!... מיט מזל זאלט איהר לעבען!... אייער שאדען האט זיך אפגעזיכט?... וואו? ווען? ווי אזוי?... דאנקען גאט... עפיס א יוד... געבלאזעט, פערבלאנזעט געווארען... וואסער א יוד?... וואו האט ער זיי דערטאפט?... העט ווייט אין וואלד... קוים איינ־געבעטען זיך... אליין אהן א שומר... א מעשה א מעשה!... דארפט בענטשען גומל!..."

בקצור מען האט אנגעהויבען צו טראגען סאמאווארען מיט בעקענס טיי און צוקער מיט איינגעמאכטס מיט פיינקובענס גוטע, מיט פוטערבולקעלעך פרישינקע, און נאכדעם עסענס אלערליי, די טהייערסטע מאכלים, ייכליך פעטע, מיט געבראטענס מיט געגזעגנס אסך מיט די בעסטע ווינען. איך בין געשטאנען פון דערווייטענס און האב דאס נאר אנגעקוקט, ווי אזוי קיין עין הרע מע עסט דאס און מע טרינקט דאס ביי די י ע ה ו פ ע צ ע ר נגידים, קיין בייז אויג זאל זיי ניט שאטען. „רבונו של עולם! האב איך מיר געטראכט ביי זיך אין הארצען – מיר דאכט זיך, אז וואס דא פאלט אראפ אויף דער ערד, וואהלט מיר גענוג געווען מיט מיין ווייב־און־קינדער אויף א גאנצער וואך ביז שבת... גוואלד גאטעניו, הארציגער געטרייהער! וואו איז דיין חסד מיט דיין געגוד וואס דו טהוסט טהון מיט אלע דיינע בעשעפעניש, עפיס ביזט דו דאך, ווי זאגט ער, אזן ומפרנס, וואס דו שפייזט איטליכען בעזונדער?

פונם גרעסטן "ווילדפֿיר" ביזן קלענסטן װערעמל — פֿאר װאס זשע גיסט דו אײנעם לאקעטקעס אין דעם אנדערן מכות מיט בכורות? פֿאר װאס קומט אײנעם גאר, דעם אנדערן גאר ניט? און צוריק אָבער בעטראכט איך מיך: "עט, ביזט א גרויסער נאַרר, טביה, כלעבען; װאס איז שייך, דו װילסט איהם זאגען א דעה, װי אזוי ער זאל פֿירען דאס װעלטיל זײנס? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, בעדארף אזוי צו זיין. א יוד בעדארף זיין א בעל בטחון, ער בעדארף גלויבען, אז ס'איז דא א גאט אויף דער װעלט..."

— שא! װאו איז ערגיץ דער יוד? — הער איך עמיצער זאגט — מע האט זיך גאר פֿארגעסען אויפ'ן יודען! ער איז שוין אַװעק געפֿאהרען דער שלים-מזל...

— חס וחלילה! רוף איך מיך אָן פֿון דער זייטען — װאס הייסט איך װעל אַװעק פֿאהרען גלאט אזוי א?...

— א? איהר זענט נאך דא — מאכט מען צו מיר — װאסושע שטעהט איהר דארטען אין דער פֿענסטער? אַנו, קומט אהער לאמיר אייך חאטש אָנקוקען, װאס פֿאר א פּנים איהר האט. אפֿשר װעט איהר נעמען אביסיל בראנפֿען?

— אביסיל בראנפֿען? — זאג איך — אך! װער, זאג איך, זאגט זיך דאס אָפּ פֿון א ביסיל בראנפֿען? ובפֿרט, זאג איך, נאך אזא תענות, װי איך האב היינט געהאט!... לחיים! — זאג איך און האק אריין איין כוסה — לאז גאט געבען, זאג איך, איהר זאלט תמיד זיין רייך און האבען גרויס נחת; יודען, זאג איך, זאלען זיין יודען, זאג איך, און האק אריין די אנדערע כוסה — גאט זאל זיי נאר געבען כח, זיי זאלען קאָנען אריבערטראגען די צרות, זאג איך... און איך האב מיך דאס אביסיל צערעדט, װי איהר קאָנט זיך מעלדען, אז מען מאכט "שהכל נהיה בדברו" אויפ'ן ניכטערען הארצען און מען חזרט איבער צװיי מאל אודך.... דער גאנצער עולם האט זיך ארומגעשטעלט ארום מיר. דער "גביר" אליין האט מיך אויסגעפֿרעגט איטליכעס ברעקיל: װער איך בין, און װי אזוי מען רופֿט מיך, און װאו איך װאהן, און צי בין איך "אבאַװייבטער", און צי האב איך קינדער און װיפֿיל קינדער? הכלל מיר האבען זיך בעקאנט גאר גאהינט; איך האב זיי אביסיל בעקאנט געמאכט מיט מיין פּרנסה און מיט אלמרינג ארום און ארום, געזאגט דערביי עטליכע משלים, אפֿאר תורה װארטליך, ניט אראפּ געפֿאלען חלילה ביי זיך אפילו אויף א האר.

— לאז מען געבען דעם יודען עפּיס עסען! — האט זיך אָנגערופֿען דער "גביר" און ס'איז באלד בעשאפֿען געװארען אויפ'ן טיש פֿון מיינעטװעגען פֿון כל מאמינים, שהוא: פֿיש, און פֿלייש, און געבראטענס, און פּערטלען עוף, און פּופּעקעס מיט לעבערליך אהן א שיעור. — געהט װאשט זיך, מאכען זיי צו מיר.

— ניין, זאג איך, דאס ניטש! אביסיל בראנפֿען, זאג איך, מהיכי תיתי, נאר אַװעק זעצען זיך דא, זאג איך, פֿלוצים מאכען א סעודה, בשעת דאס װייב, זאג איך, און די קינדערליך דארטען אין דערהיים פֿאסטען נעבעך... אויב איהר װעט.

זאג איך, קיין פֿאראיבעל ניט האבען... בקיצור, מ'יין האט זיך אפּנים געשטויבען װאס איך מיין און מען האט מיר גענומען פּאקען אין װאגען אריין, איטליכער װאס ער האט געקאנט: דער, א בולקע, דער פֿלייש, דער געבראטענס, דער א פּערטיל עוף, דער טיי און צוקער, דער א סלאי איינגעמאכטס, דער א טעפּעל שמאלץ, א ביטעלעקע שנאפּס — אין איין מינוט איז דאס װעגעלע געװארען פֿול װי איין אויג. איך בין נאר געשטאנען און געטראכט: רבונו של עולם! פֿון װאנען האט זיך דאס פֿלוצים גענומען אזא קװאל? װאס פֿאר א יום טוב װעט דאס זיין ביי מיר אין דערהיים, אז מען װעט דאס דערזעהען!

— דאס װעט איהר ברענגען אהיים פֿאר אייערע װייב און קינדער — מאכען זיי — און אצינד זאגט, װיפֿיל װעט איהר זיך הייסען בעצאהלען פֿאר אייער טרחה, װאס איהר האט זיך מטריח געװען, און װאס איהר האט מציל געװען צװיי נפֿשות פֿון א סכנה...

— ס'איז א משל, זאג איך, װאס איז שייך, זאג איך, איך זאל מיר הייסען בעצאהלען? װיפֿיל אייער גוטער װילען װעט זיין, זאג איך. אזוי װעט איהר מיר בעצאהלען, און גאט, זאג איך, לאז אייך מצליח זיין בכפֿל כפֿלים, זאג איך, און איהר זאלט האבען גרויס נחת...

— ניין, זאגען זיי, רב טביה, מיר װילען הארען פֿון אייך אייער השגה, װיפֿיל קאָנט איהר זיך הייסען בעצאהלען? האט קיין מורא ניט, איהר מעגט אייך זאגען די גרעסטע מטבע, מען װעט אייך דערפֿאר חלילה ניט קעפּען.

װאס טהוט מען דא? — טראכט איך מיר — ס'איז שלעכט: זאל איך זאגען א קערבעל, איז איין עבירה, טאמער קאָן איך נעמען צװיי. זאל איך זאגען צװיי — האב איך מורא, זיי װעלען מיך אָנקוקען, װי א משוגענעם; פֿאר װאס קומט דא צװיי קארבען?...

— א דרייערל!!! — האט זיך ארויסגעכאפּט ביי מיר פֿונ'ם מויל און איך האב מיך אזש איבער געשראקען פֿאר זיך אליין. װי איך האב דאס נאר ארויסגערעדט, איז צװישען עולם געװארען אזא געלעכטער, אז איך האב מיך שיער אין דער ערד באנגראבען.

— האט קיין פֿאראיבעל ניט, זאג איך, איך האב מיך ארויסגעכאפּט מיט א װארט; גלויבט מיר, זאג איך, איך האב דאס נאר אליין אזוי פֿיל נישט געמיינט!

עס איז געװארען נאך א גרעסערער געלעכטער; מען האט זיך פּשוט געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג.

— לאז שוין זיין גענוג צו לאכען! — רופֿט זיך אָן דער "גביר", נעמט ארויס פֿון בוזעם-קעשעני א גרויסען טייסטער, און שלעפּט ארויס פֿונ'ם טייסטער — װיפֿיל מיינט איהר? — א גאנץ צעהנעריל, א רויטס אזוי װי פֿייער, און מאכט אזוי: אט דאס געב איך, און איהר, קינדער, נעמט אייך פֿון אייער קעשעני װיפֿיל איהר װילט אייך.

און עס האט אנגעהויבן צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערליך און דרייערליך און קערבליך, אזוי ווי האלץ. האנד און פיס האבען מיר געציטערט; איך האב געמיינט אט פאל איך חלשות.

— נו, וואס שטעהט איהר? — מאכט צו מיר דער „גביר" — נעמט צענויף די עטליכע קערבליך פונ'ם טיש און פאהרט אייך אהיים צו אייערע ווייב-און-קינדער.

— נאט זאל אייך געבען, זאג איך, איהר זאלט פארמאגען צעהן מאל, הונדערט מאל אזוי פיל, איהר זאלט האבען אלדעס גוטס, זאג איך, מיט גרויס נחת, זאג איך, און ושעברע מיר צענויף מיט ביידע האנד דאס גאנצע געלד פונ'ם טיש — ווער געצעהלט? וואס געצעהלט? — און גלייך אין קעשעני אריין! איך בלייב שטעהן אזויילע און הויב מיך אן צוא בעקלעהרען: הא? אפשר איז דאס גאר אין גאנצען א חלום? עס טרעפט דען נים אפט מאל אמענשען חלומט זיך למשל, אז ער עסט פרישע קרעפליך מיט קעז, די גוטע בלינצים, צי צרות קניידליך מיט ווערטוטען, און פארטרינקט מיט הייסע קאווע מיט פוטער-געבעקס. און חאפט זיך אויף — עס לאזט זיך אויס א טייך!... גאר ניין. איך טהו מיך אקנייפ — ס'איז נישט קיין חלום; איך וועה גאנץ גוט, אז איך בין אין בויבעריק... א פוללער וואגען מיט עסעני-וואהרג:... א פוללע קעשעני מיט געלד... ניין, ס'איז נים קיין חלום!

— זיים געזונד. זאג איך. און האט, זאג איך, א גוטען תמיד. איהר זאלט, זאג איך, האבען גרויס נחת, וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, זאג איך, און לאז מיך געהן. איך קום ארויס אין הויף צום וואגען, איך טהו זיך א חאפ צום פערדיל — אוי וועה, שלאק, א צרה, אן אומגליק — נישא קיין פערדיל —

נו טביה — דו ביזט אין דער ערד! — טראכט איך מיר — אציגר פערשטעה איך שוין וואהין איך בין פערפאהרען און צו וואס פאר א חברה איך האב מיך דא אריינגע-חאפט!... און איך דערמאהן מיך וועהר א שיינע מעשה, וואס איך האב אמאל געליעגט, ווי אזוי „חברה" האבען אמאל דערטאפט אויך אין וואלד איין עהרליכען יודען. איהם פערנארט צו זיך אין פאלאץ אריין, געגעבען עסען און טרינקען, און נאכדעם זענען די פלוצים אלע מיט אמאל פערשווינדען געווארען, איהם איבער געלאזט איינעם אליין מיט א נקבה, און פון דער נקבה האט זיך גאר אויסגעלאזט א ווילדע חיה רעה, וואס האט איהם געוואלט אויפפרעסען לעבעדיגערהייד; דער חסיד איז אבער אויך נים געווען קיין פראמאק, האט ער אויסגעשפיגען דריי מאל און געזאגט דעם פסוק: מכשפה לא תחיה! תחיה מכשפה לא! לא מכשפה תחיה! — איז פון דער ווילדער חיה רעה געווארען א קאץ און פון דער קאץ — א בארענבוים... אוי, טביה, וועה נאר — טראכט איך מיר — צי מע פיהרט דיך נים אין באר אריין?...

— וואס באברעט איהר זיך אזוי לאנג און וואס ווארטשעט איהר דארטען? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באברע מיך? — ענטפער איך — אז אך און וועה איז מיר, זאג איך, איך האב, זאג איך, א שארען: דאס פערדיל מיינס...

— אייער פערדיל — באגען זיי צו מיר — איז אין שטאל. נייט זיך מטריח איך שטאל אריין.

איך קום אריין אין שטאל; איך טהו א קוק: יא; ווי איך בין א איד, מיין בחור שטעהט צווישען די גנידישע פערד שטארק פערטיפט איג'ם קיען, רייבט דעם האבער געשמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט. קום, זאג איך צו איהם, חכם פיינער, שוין צייט אהיים, זאג איך, עס איז דיר טאקי. זאג איך, אוודאי וועהר גוט אט. דא און היימיש, נאר מיט אמאל צוחאפען זיך זאג איך, טאר מען אויך נים אין איבעריגער ביסען, זאג איך, קאן אמאל שארטען... בקצור איך האב איהם געבעטען מחילה, קוים איינגעבעטען, איינגעשפאנט איהם און האב מיך געלאזט אהיים לעבעדיג, פריילהליך, נאר בגלופין, געזונגען א גאנץ וועג פרייהליכע נגונים, ווי איינער וואס האט איינגענומען די מלחמה און פאהרט צוריק אהיים מיט פוללע קעשענים. אויך מיין פערדיל איז געווארען נאר גישט דאס פערדיל, וואס פריהער; אנייע פעל איז אויף דעם אויסגעוואקסען; עס האט שוין גאר נישט געווארט אויף קיין בייטש, געלאפען פייל. אויסען ברענגען דעם גאנצען וועג ווי א סמור. און איך בין געקומען אהיים שוין שפעטליך אין דער נאכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט א שמחה, א פרייד.

— א גוט יום טוב! מאך איך צו מיין ווייב — מזל טוב דיר.

— א ווייסטער מזל טוב אויף דיר, א פינסטערער! — מאכט זי — וואס ביזט דו אזוי יום-טוב-דיג? דו פאהרסט פון א חתונה צי פון א ברית?

— עס איז א חתונה, זאג איך, מיט א ברית! ווארט אויס, מיין ווייב, אט וועל איך דיר באלד ווייזען, זאג איך, איין אוצר, וואס גאט האט אונז געשיקט. נאר קודם כל, זאג איך, וועק אויף די קינדער צום סדר, זאג איך, לאזען זיי געניך אויך, זאג איך, געניסען פון די יעהופעצער מאכלים...

צי דו ביזט שכור? צי דו מאכסט זיך משוגע? צי דו ביזט טאקי פונ'ם זינען! עפים רעדסט דו גאר ווי א צעדולטער! — זאגט צו מיר מיין ווייב, און הויבט אן צושעלטען זיך, ליינען די תוכחה, ווי געווינטליך א יודענע, אבי זי קאן נאר אויס-לאזען צום מאנן איהר ביטער הארץ.

— א יודענע בלייבט א יודענע — זאג איך צו מיין ווייב, — אז גאטט האט בעשאפען חוה'ן, זאג איך, האט ער זיך אפנים וועהר גאילט: ער האט, זאג איך, מורא געהאט, אז אדם הראשון זאל זיך נים אויפחאפען, זאג איך, פונ'ם שלאף... זאג איך... ווארט אויס נאך איין מינוט, זאג איך, ווער געוואהרע פריהער, וואס דער מאנן האט דיר געבראכט צופידרען, זאג איך, וועסט דו שוין נאכדעם א בריה האבען שעלטען זיך, זאג איך, און נעה מיר ארויס צו מיין וואגען, און טראג אריין פון דארט אלע גוטע זאכען, וואס מע האט מיר דארטען איינגעפאקט.

און שטעל דאס אלסדינג אויס אויפן טיש. מיינע חברה לייט האבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, פופקעס מיט לעבערליך, זענען זיי בעפאלען דעם טיש ווי די הונגעריגע וועלף געביך. וואס האבען שוין פון אזאהר אין כויל נישט געהאט. עס איז געווארען צווישען זיי א חאפעריי מיט א געשלעג. די הענד האבען געציטערט, די צאהן האבען געארבייט — מע האט געגעסען אויף אללע באקען. טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען, בעטראכטענדיג מיינע קליינע הונגעריגע ווערעמליך...

— נו, זאג שוין — מאכט צו מיר דאס ווייב — בייא וועמען איז דאס געוועזען איין ארעם מאהלצייט, צי א חתונה, צי אזוי א סעודה?

— האב צייט, זאג איך, מיין ווייב, דו צעבלאז פריהער, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם, זאג איך, וועלען מיר זיך אנידער זעצען ווי בעלי בתים, זאג איך, ארום טיש, טרינקען, זאג איך, א גלעזעל טיי, ווי עס געהער צו זיין, זאג איך; א מענש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, זאג איך, נישט קיין צוויי מאל!...

בקצור, מיר האבען זיך געזעצט טרינקען טיי, נעה איך און חאפ ארויס פון בוזעם דעם גאנצען פאק אססיגנאציעס און רוף זיך אן צו מיין ווייב.

— זעהסט דו, זאג איך, מיין ווייב, אט א דאס אז! אנו, זאג איך, זיי א בריה און טרעף, וויפיל האבען מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענש, טויט ווי די ליים, ציטערט מיט די הענד און פיס און קאן קיין ווארט נישט ארויסרעדען.

— וואס איז דיר, מיין ווייב? זאג איך; וואס האסטו זיך, זאג איך, אזוי דערשראקען? גאטט איז מיט דיר!

— ניכער, טביה, זאג מיר, זאגט זי, וואו האסטו דאס גענומען?... וואס האסטו געטאן?...

— האסט אפשר מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס געגנבעט? אנגעפאלען, זאג איך, אין וואלד אויף א מענשען, זאג איך, געקוילעט איהם און בערויבט, זאג איך, פון קאפ ביז פיס? עה, זאג איך, א יודינע בלייבט פארט א יודינע. ביזט טביה'ס חייב, זאג איך, שוין אזוי פיל יאהר, און קאנסט, זאג איך, גלויבען אויף טביה'ן, זאג איך, טביה זאל קאנען, זאג איך, זיין א גנב אדער א גזלן? פע, זאג איך, שעמען מעגסט דו זיך!

ערשט נאכדעם, אז איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה פון אנהויב ביזן סוף, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט, און נאכדעם, אז מיר האבען ביידע אמאל דריי איבערגעצעהלט און איבערגערעכענט דאס גאנצע געלד (דארט איז פונקט זיבען און דרייסיג קארבען!), האט זיך מיין חייב אנגערופען, אז מע זעהט ארויס בעשיינפערליך׳ אז טאקי נאר גאט האט עפּיס אזוי געפיהרט, און זי האט זיך אויש צעוויינט פאר גרויס פרייד.

— וואס רעכענסט דו צו טהון — מאכט זי צו מיר נאכדעם — מיט אזוי פיל געלד קיין עין הרע.

— אדרבה, זאג איך, זאג דו, וואס רעכענסט דו, קאנען מיר מאכען, זאג איך, קיין עין הרע מיט אזא קאפיטאל? זאג איך — און מיר האבען זיך אוועק געזעצט ביידע קלערען אהין אהער, דאס, יענץ, געבראכען זיך דעם קאפ ביז טאג, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אנגעשעפט אויף דער וועלט. מיר האבען יענע נאכט איבער געהאנדעלט מיט וואס איהר ווילט: מיר האבען זיך צוגעקויפט נאך אפאר פערדליך מיט א וועגעלע א געפלאכטענס. מיר האבען געעפענט א גרויסער באקאליינע קליים אין בויבעריק. מיר האבען געקויפט א שטיקעל וואלד, מיר האבען געעפענט א יאטקע, מיר האבען אויסגערונגען די אנאטעווקער טאקסע, גענומען דעם „פראיעקט", אוועק געגעבען דאס געלד אויף פראצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אן מיין חייב — דו ווילסט צעשטערען די עטליבע גילדען, בלייבען אהן א גראשען?

— וואס רעדען, זאג איך, האנדלען מיט ברויט און נאכדעם בלייבען איין אני וזעצער חלילה איז שענער? קארג, זאג איך, ווערד די וועלט בריל הדל? נעה, זאג איך, האריך, וואס אין א רעס טהוט זיך!

— וואס טויג מיר, זאגט זי, א רעס? איך וועל ווייטער פון בויבעריק ניט פאהרען, וואלסט מיך גילטען!

בקצור, עס איז בייא אונז געבליבען דער פלאן מיר זאלען קויפען א בהמה. וואס עפּיס א בהמה? אזוי ווי בויבעריק איז איין ארטיל, וואס עס קומען זיך צענויף אהין אויף זומער אללע יעהופּעצער נגידים אויף די דאטשעס, און אזוי ווי די יעהופּעצער נגידים זענען אללע איידעלע מענשען, וואס זענען געוואהנט מע זאל זיי אלסדינג ברייגען גרייט גלייך אין שטוב אריין: פון האלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער און פון אלערעס גוטס, פאר וואס זאל זיך ניט געפינען איינער אזעלכער, וואס זאל זיך אונטער נעמען ברייגען זיי אללע טאג אין שטוב אריין קעז און פוטער פרישע און סמעטענע? וועדליג די יעהופּעצער לייט האלטען, ווי זאגט איהר, פון דער אכילה. און דאס קערבעל איז בייא זיי א סמר, קאן מען דאך לייזען געלד און ווי זאגט איהר, פערדינען דערבייא טאקי גראב. דער עיקר איז די סחורה זאל זיין סחורה, און אזא סחורה ווי בייא מיר דארפט איהר זוכען אפילו אין יעהופּעץ. איך זאל האבען די ברכות וויפיל מאל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך בייא מיר, איך זאל זיי פיהרען אהיים קעז און פוטער. „מיר האבען געהערט, זאגען זיי, טעוועל, אז בייא דיר קאן מען קריגען א פריש שטיקעל סחורה און חאטש דו ביזט א יוד, נאר פון דעסטוועגען ביזט דו, זאגט מען, איין ערנטליכער מאן"... גאט זאל טיר אזוי העלפען. מיר האט נאך קיינער נישט געזאגט אויף מיין סחורה קיין חסרון, זינט איך האנדעל מיט מילכיגס. ווארום מיר אז מע זאגט א חסרון, איז ערגער ווי אין טאטען אריין געשאלטען; בייא מיר איז

יא ליידן און ניט ליידן, ווי איהר קוקט מיך אן, אלץ איינס; אבי די סחורה איז געפעלען; דאס הייסט גלייבער איז יא ליידן איידער ניט ליידן; ווער זאגט זיך דאס אפ פון פדיון?... און אט אזוי ווי איהר זעהט פיהר איך מיר מיין געשעפט פון דעמאלט אן; דאנקען גאט, קיין געלד קלייבט מען ניט, גאר גאר נישט, ווי זאגט איהר, דאס שטיקעל ברויט שלעפט זיך. אי וואס? מאמער איז ניטא פון וואגען צו לעבען? נו, וואס זשע מיינט איהר – טוטשעט מען זיך טאקי איבער, ווי עס איז. ביז עס קומט דער ווינטער, און די יעהופעצער לייט פאהרען זיך צענויף אהערצו אויף די דאטשעס – בין איך מיר ווידער דער איינענער טביה דער מילכיגער וואס פאר איהרג ווינטער, מיט גאטס הילף א בעל הבית, ווי איהר קוקט מיך אן. פון צוויי בהמות קיין עין הרע, דאס הייסט אייגענטליך וואהלט איך איצטער בעדארפט האבען מיין אייגענס דריי בהמות, עס זאל זיך ניט געטען טרעפען ביי מיר דער גרויסער אומגליק מיט די קרעפליך... איך האב אייך נאך ניט דערצעהלט די מעשה מיט די קרעפליך? או-וואו! ווער א שיינע מעשה! כלעבען. ס'איז כדאי איהר זאלט זי אויסהערען. נאר לאז שוין זיין אויף איין אנדערס מאל: ווי האלט ביי אייך דער זיינער? שוין צייט פאהרען. זייט מיר געזונד, האט א גוטען תמיד, און אדאנק אייך וואס איהר האט מיך אויסגעהערט ביזן סוף, ס'איז ביי מיר גלויבט מיר טהייערער פון אנדערהאלבען קערבליך פדיון, וואס איך האב אפשר אנגעוואהרען אין דער צייט. איך ווינש אייך, גאט זאל אייך העלפען, עס זאל אייך תמיד זיין ניט אויפ'ן הארצען און איהר זאלט זיך תמיד קאנען אפגעבען מיט טביה!!... א גוטען!

* *

*

טביה האט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד, אויסגעגלייכט די ביינער זיך אפגעזעגנט מיט מיר נאך אמאל דריי, צוגעווינטשעוועט מיר אלדעס גוטס מיט גרויס נחת וואו איך וועל זיך קעהרען און ווענדען צוגענאנגען צום פערדיל און פערבונדען מיט דעם א שטיקעל שמים, דאס פערדיל, וואס איז געשטאנען די גאנצע צייט איינ־געשפאנט אין וואגען און געשטשיפעט גראז, האט אויפגעהויבען דעם קאפ, אויפ־געשטעלט די אויהרען, געקוקט מיט אויגען, ווי א בר דעת... אין א מינוט ארום איז שוין טביה געזעסען אויפ'ן וואגען, ווי א פילאזאף, צווישען אלע טעפליך און קריגליך, דאס וואגעלע האט געסקריפעט און געקרעכצעט, דאס פערדיל האט צע־לאזט די אויהרען, געהויבען פיס, זיך געטאכט גליך ווי געגאנגען...

שלום עליכם

צוויי פאסליך ווין

(ערצאהלונג פון בעססאראבער יודישען לעבען)

I.

דאס בעססאראבער יונגעל

ווען זיין מאמע איז מיט איצי בערעלע אויפגעשטאנען פון קינדבעט האט מען פון אונטער איהר בעט ארויסגעשארט א וואגען מיט אבגענרידיטע ביינער פון קאפ־היינער, קאטשקעס, גאנז, הינדיקעס, יונגע הינדעלעך, און פון אסך נאך אנדערע כשרה עופות, וואס א כשרה יודענע מעג עסען.

ביי פעסיע גאלדען, איצי בערעלעס מוטטער, איז א קינדבעט אלץ איינס געוועזען ווי ביי איינע דאמען פאהרען יעדען ווממער קיין אויסלאנד אויף „פאפראווקע", נור פעסיע גאלדע ביי זיך אין בעט, בשעת קינדבעט, האט זיך פיעל בעסער פאפראוועט אין געזונד ווי די דאמען אין אויסלאנד אין די טייערע באדער.

אזא קינדבעט צו האבען ווי פעסיע גאלדע, האט טאקע נור געקאנט אויס־פיהרען די וואס וואהנט אין דעם געבענשטען בעססאראביע וואו מען טרינקט ווין מיט עמער, ווינטרויבען עסט מען אויפ'ן פיד, פעטע קאדעס גליטשט זיך אין האלדז אריין ווי א אויף א גוטען שליטוועגס, און מאמעליגע שניידט מען מיט א שטריק און מען בענטשט ווי א פליעג", זאגען ועלבסט די בעססאראבער יודען.

אט אין דעם גליקליכען געגענד איז געבארען געווארען אונזער איצי בערעלע פון ניט קיין רייכע נור פון א גליקליכער מוטטער וועלכע מען האט אין דעם קליינעם בעססאראבער שטאדטעל גערופען „פעסיע גאלדע חאלאמיידא".

נאך ביי דער מוטטערס ברוסט האט איצי בערעלע מעהר ווין געטרינקען ווי דער מאמעס מילך, וועהר קריה האט ער זיך געשטעלט אויף די פיסלעך און נאך